

Ahogyan én láttam!

A Gyöngyösbokréta mozgalom születéséről

Napjainkban sokat hallunk, olvasunk a Galga menti népművészetről; a Galga menti Népművészeti Találkozókról, a számlóki lakodalmasról, a világhírűvé vált galgamácsai népi együttesről. Akik ismerik a térképet, tudják, hogy a Galga nem áll meg Turánál, hanem tovább folyik és még egy község van mellette: Boldog. Évszázadokon át Pest megye első községe volt — ha északkelet felől nézzük. Itt találkozott Pest, Heves és Szolnok megye. Gazdaságilag, de főleg néprajzilag, szorosan kapcsolódott a Galga menti községekhez. A területrendezés során azonban Heves megye utolsó községe lett, ha ugyanabból az irányból nézzük.

A hagyomány szerint a község közvetlenül Hatvan mellett volt. A török elől menekültek az akkor sűrű nádassal és mocsárral körülzárt mai területre. Ez a körülzárt-ság az 1920-as évekig megmaradt. Ez őrizte meg a népviseletét, a népszokásait, de elmaradottságát is. Az 1920-as évek gazdasági válsága idején mintegy 500 család élt a faluban. Ennek több mint a fele föld nélküli kubikos, summás és aratómunkás. Sok volt a törpebirtokos, a nagygazda pedig kevés.

A gabona ára egyre esik. 8 pengő egy mázsa búza, 5 pengő egy pár választási malac. Aki termelt, nem tudta eladni még ilyen áron sem, mert nem volt, aki megvegye. És a másik tábort? A nincstelenek? Ezt írja *Bruckner Jenő* (az akkori főjegyző) a falu krónikájában: „Pang az ipar, a kereskedelem, a földművelés és ez az oka olyan rendkívüli munkanélküliségnek, hogy a mezőgazdasági és kubikos munkások éveken át egy fillért sem keresnek.” Írja továbbá: „Igen nyomasztó a hangulat, mert még kilátás sincs munkaalkalomra.” Világosan látta a parasztság nyomorát, mégis elindította a népművészet megmentéséért folytatott munkát. Sem ő, sem más, aki ebben az időben ezen a téren dolgozott, nem ringatták magukat „gyöngyösbokrétás” hangulatban, nem akarták elhithetni sem itthon, sem külföldön, hogy csupa csillogás a magyar paraszt élete. Nem akartak nacionalizmust, sovinizmust, irredentizmust táplálni! Csúpan egyet akartak: megmenteni a pusztuló népművészetet és a népi hagyományokat. Kenyeret adni az éhező népnek ezen keresztül is.

Ezek után nézzük a falu történetében, hogyan vált a népszokás, a népművészet éltető gazdasági erővé, magasfokú népművelési formává és a jelen korban is ható politikai iskolává? 1922—23-ban kezdtek megjelenni az újságokban *Bruckner Jenő* felvételei: boldogi leány, menyasszony, menyecske, lakodalmi kalács, betlehemesek, három királyok, boldogi búcsú, temetés és még sok más. Ez hívta fel a figyelmet, hogy van valahol egy falu, ahol szép kézimunkák láthatók és szép népszokások élnek. Ennek hatására jött Boldogra dr. *Ébner Sándor* néprajzkutató és *Balogh Rudolf*, akkor világhírű fotóművész. Heteket töltöttek Boldogon, lefényképezték a még meglévő népviseletet. Most már az Új Idők, a Tolnai Világlapja, A Rádió Élet stb. közölte cikkeiket és a fényképeket. De jöttek mások is. Például a jászberényi Tanítóképző Intézet növendékei, akiknek lelkes tanáruk, Kiss József itt mutatta be, hogy mi vár rájuk a magyar falun. Nemcsak a népművészetre hívta fel a figyelmet, hanem a nyomorra is. Nincs kövesút, villany, telefon, orvos. Sötét, zsúfolt az iskola, rongyosak, éhesek a gyermekek.

Egymásután jelentek meg a cikkek a falu állapotáról: „Sötétség a falun.” „Elakadt az autó. Meghalt a beteg, mert nem volt orvos.” Nem „gyöngyösbokrétás” hangulat, hanem egy-egy jalkiáltás, ami biztos süket fülekre talál, ha nem támasztja alá az egyre növekvő idegenforgalom. Először a Tura—Boldog közötti kövesút épült meg 1925-ben. Hiszen ebből az irányból jött az idegenforgalom. Ma fel sem tudjuk fogni, mit jelentett ez a gazdasági válság kellős közepén. A kubikosoknak, törpebirtokosok-

nak kétévi munkát otthon. Nem kellett Pestre tolni a taligát és heteken át árusítani a munkaerejüket, mint a szentesiek tették, de nem kellett „kitántorogni Amerikába” sem, mint akkor sokan másoknak. Ezután már minden évre jutott egy-egy nagyobb beruházás. Elkészült a telefon, kigyulladt a villany, épült a Hitelszövetkezet és a Hanga új székháza, újabb bekötőt Hatvan felé, orvosi lakás és rendelő, új iskola, artézi kutak stb. — amiket mind az idegenforgalomnak köszönhet a falu. Mindezek a legnagyobb gazdasági válság idején nyújtottak munkaalkalmat a falu lakosságának.

A növekvő idegenforgalom megmozgatta a népművészetet is. Előkerültek a megsárgult gubák, ködmönök, kendők. Sok közülük új gazdát talált, elgya és nyomort enyhítse, de új is készült az árukból. Lett munkája a rajzoló és hímző asszonyoknak. Még Amerikából is kaptak rendelést, pedig ez akkor nagy szó volt. Új minták születtek. Az idegenforgalmi vendégház felújításakor olyan iparágak is újjáéledtek, mint a nádfedél készítése, fedettkémény-építés stb. Az asztalos, aki eddig csak ócska deszkából koporsót készített, most Mallász Gitta művész nő tervei alapján bútorokat faraghatott. Sorolhatnám tovább, de ebből is kitűnik, hogyan vált a népművészet életmentő gazdasági tényezővé.

Közben a hírnév és a belső idegenforgalom egyre nőtt. A vendéglátásról is gondoskodni kellett. A Közlekedési Minisztérium megvett egy régi parasztházat, melyet idegenforgalmi központtá alakítottunk ki. Ebben volt a falu első vízvezetéke.¹

1925. június 14-én országos tűzoltóverseny volt Gödöllőn. Ide hívtak meg először nagyobb népviseleti csoportot. Nem volt más szerepük, mint a felvonulásban való részvétel, de szép népviseletük több csodálót szerzett a falunak. 1930. október 2-án érkezett az első magas rangú külföldi vendég: *Ihsan Abiddin* török földművelési miniszter. A másnapi újságok hosszú cikkekben ismertették nyilatkozatát. Különös elragadtatással beszélt a gyönyörű népviseletről és a falu tisztaságáról. 1930. október 5-én a Budapest Székesfővárosi Népművelési Bizottság tagjai egész napos kiránduláson vettek részt és ismerkedtek a faluval. A másnapi újságok már az ő tapasztalataikat is ismertették. 1930. október 26-án volt „Az ipari munka nagy menete Budapesten”. „A menet legérdekesebb részlete a Pest megyei Boldog közösi falunépek felvonulása.” (Nemzeti Újság.) Ebben az időben járt először *Paulini Béla* Boldogon. Ettől kezdve az ő segítségével folyt a szervező munka. Az összegyűjtött népszokásokból bemutatható részeket kellett összeállítani. Ma így mondhatnánk: színpadra alkalmazni. Ebben már hathatósan részt vett, hiszen közelgett az első színpadi szereplés. Napokon át figyelte a próbákat. Közben azon tanakodtak, hogy milyen néven induljanak a népi játékok. *Bruckner Jenő vendégszerető házában született a sok közül a „Gyöngyösbokrétá” elnevezés.*²

1931. augusztus 18—20-án nagyszabású népijáték-bemutató volt Budapesten. A résztvevő községek: Boldog, Ócsény, Tiszapolgár, Kapuvár, Csököly, Szentistván, Nagykálló, Koppányszántó, Mezőkövesd, Püspökbogád. Újságidezet: „Most új csoport vonul be a színpadra: Boldog. A közönség már a megjelenésükkel is tomboló tapsal fogadja. Nekem a szívverésem is eláll. A torkomat valami furesza érzés szorongatja. Most már megvallom őszintén, a zokogás fojtogatott. De miért is ne zokogtam volna? Hiszen a táncaik az én táncaim voltak, a dalaikat én is énekeltem. Most megköszönöm azt, amit még senkinek sem köszöntem. Megköszönöm ezt a boldog fájdalmat mind-

1 Az idegenforgalmi vendégház 1935. június 30-án, a boldogi búcsú napján nyílt meg. Az ünnepség után a boldogi bokréta tartott bemutatót. A nádtetős ház kéményen évek óta golya fészkelte. Belül volt a tiszta szoba a búbos kemencével, eredeti boldogi bútorokkal és kézimunkákkal. A „pitar” nyitott kéményes volt, szabad tűzhellyel, bolthajtását boldogi köcsögök és tányérok díszítették. A hátsó szoba ivónak volt berendezve. Itt is volt búbos kemence, de a bútorokat *Mallász Gitta* tervezte boldogi stílusban. Az első szobában állandó kézimunka kiállítás volt. A ház hátulso részén volt a gondnoki lakás és a mellékhelyiségek. A ház teljes hosszában fedett tornác húzódt. A gondnok állandóan fogadta a látogatókat. Vasárnap, mise után 11 órakor és délután 3 órakor, főleg nyáron, a bokrétaok bemutatót tartottak népszokásokból. Volt a háznak állandó cigányzenekara is. Télen, amikor kisebb volt az idegenforgalom, itt tartották próbákat a színjátékok. Nyáron az udvar betonozott részén készültek a pesti szereplésre. Esténként is gyakran összejöttek fanni, varrni, notázni.

2 A Gyöngyösbokrétá eleinte mint alkalmi táncgyűttes működött, szervezté 1935-ben lett. A Bokrétaok Lapja 1935. júliusi számában a következő szervezeti felépítés olvasható: Ország bokrétaja, Boldog. Elnök: *Bruckner Jenő* főjegyző. Titkár: *Abel András* tanító. Pénztáros: *Medveczky János*. Ellenőr: *Csatlós János*. Tagok: *Szűcs András*, *Lukács László*, *Kovács István*, *Petrovics János*, *Futó András*, *Koczka István*, *Petrovics István*, *Palya András*, *Nagy Sándor*, *Zsiros István*, *Petrovics András*, *Záhonyi János*, *Bugyi István*, *Fábián László*, *Futó József*, *Dudás Pál*, *Medveczky László*, *Kókai János*, *Zsiros János*, *Kovács Viktória*, *Bugyi Anna*, *Kiss Bözsi*, *Lukács Julianna*, *Futó Erzsébet*, *Fülöp Mária*, *Püspöki Erzsébet*, *Vitay Angyél*, *Morvai Marika*, *Petrovics Viktus*, *Vitay Erzsébet*, *Bugyi Mária*, *Kis Rozália*, *Tóth L. Borbála*, *Csatlós Jánosné*.

nyájatoknak.” (Hatvani Újság, 1931. szept. 6.) A közönség nemcsak előkelőségekből állt. Ott voltak a faluról elszakadt értelmiségiek, munkások, cselédányok, akik fillérenként spórolták össze a belépti árát, hogy megsirathassák a szomorú múltat, amit otthagytak, de ami nagyon hiányzott. De hullottak az örömkönnyek is, hogy testvéreik, a magyar parasztok végre helyet kaptak a budapesti színház színpadán. Ez volt a „gyöngyösbokrétás hangulat”. Ezt a hangulatot köszönte szűnni nem akaró tapssal Paulini Bélának és munkatársainak a lelkes közönség. Azt hiszem ezen ma sincs semmi szégyellnivaló.

A boldogiak minden évben résztvettek a Szent István-napi ünnepségek bokrétás bemutatóin. Aszerint, hogy milyen csoportokkal kerültek össze, mindig más-más népszokást mutattak be. Ilyenek voltak: Hérosz (lakodalmas menet), Aratás, Haj ki Kiszí, Fonó, Májfa. Az idegenforgalom egyre nőtt, 1938-ban érte el a tetőfokát: akkor 6560 vendég fordult meg a faluban. A helyi lakosság kétszerese! Rengeteg fényképet, kézimunkát vásároltak. A Hangya szövetkezet forgalma tízszeres lett. Most csak néhány eseményt sorolok fel, ami sok pénzt és hírnevet hozott a falunak: 1932. március 20-án Paulini Béla szervezésében rádió közvetítés: Haj ki Kiszí, fosztó, gyermekjátékok kerültek bemutatásra 60 szereplővel. 1932. májusában készült a *Tavaszi zápor című film*. Hetven tagú csoport volt három napig Pesten, 64 tagú stáb 11 napig Boldogon. Rendező: Fejős Pál, főszerepben *Anna Bella*. A statisztáknak 4600 pengőt fizettek ki. (6 vagon búza ára.) 1933. április 2-án 1500 néző előtt bemutató *Gödöllőn. 1935-ben egy táncos pár Londonban, 1936-ban Hamburgban* járt, más községek táncosaival. Boldogon készültek Az egy pesti éjszaka című film külső felvételei, Daniel Darioux főszereplésével. 40 lovas és 200 gyalogos statisztát vonultattak fel. Ott készültek a *Schubert élete* című film külső felvételei *Eggert Márta* és *Hans Járny* főszereplésével, sok statisztával. A gyalog statiszták 3 pengőt, a lovasok 10 pengőt kaptak, amikor a napszám — ha lett volna — 80 fillér volt. A Bokrétások Lapja 1936. januári számában ez olvasható: „Az idén két olyan film is készült, amelyben ... az Országos Bokréta Szövetséghez tartozó bokrétákon volt a hangsúly. Az elsőt a Magyar Filmiroda készítette és Brüsszelben megnyerte a Grand Prix-t. Ebben a következő községek bokrétái kerültek filmre: Bata a mátkatál hordással, Boldog a búcsúban stb. A film címe Magyar falu.”

Ebből láthatjuk, hogyan vált a népművészet életmentő gazdasági tényezővé.

S most a népművelés területéről egy kis izelítő: A szereplők 85%-a akkor ült először vonaton. 89%-a még nem járt Buapesten. Mindannyian először ültek olyan asztalnál, ahol pincér szolgált fel. Először láttak vizóblítéses WC-t és sorolhatnám még tovább. De először látták a Dunát, az Országházat, a Várat, a Halászbástyát, múzeumot, színházat és ezért még nekik fizettek! Szép feladat volt a csoportok vezetőinek, hogy mindezeket megmutathatták. De hála illeti azokat is, akik ezt lehetővé tették. Télen csökkent az idegenforgalom, de a szereplők akkor sem pihentek. Már ismerték a szereplés gyönyörűségét. A nyári nagy bevételből összespóroltak annyit, hogy saját beépített színpadot tudtak csinálni a szövetkezet nagytermében. Sok társadalmi munka volt már abban is. Minden télen három-négy színdarabot mutattak be. Amikor a bevételből már futotta, a lányoknak, asszonyoknak piros csizmát csináltak, amiből akkor már csak egy pár volt a faluban. A bőrt Törökországból kellett hozatni hozzá, és sokáig keresték, míg találtak olyan csizmadiát, aki azt a formát el tudta készíteni.

Jött a háború és minden elpusztult. Az idegenforgalmi házat az 1950-es évek elején eladták. Ma manzart-tetős épület áll a helyén. A szép bútorok, terítők elűntek. Megszűnt a Gyöngyösbokréta is. Évekig még a nevét sem volt tanácsos emlegetni. Ma sem tudom miért?

A hatása, amit kifejtett, tovább élt az emberek lelkében. Azt az emberibb életformát, amit a bokréta révén ismertek meg, már nem tudták elfelejteni, és ennek a megvalósításáért harcolni is tudtak. Nem véletlen, hogy közülük kerültek ki az első párttitkárok, tsz-elnökök, MNDSZ-vezetők, de még az országgyűlési képviselő is, az ország első Kossuth-díjas népművelője, Kovács László is, aki sok éven át volt a turai csoport vezetője.

Igy vált a népművészet gazdasági, kulturális és politikai tényezővé. Jó lenne, ha az utókor is így értékelné a Gyöngyösbokrétát!³

Újváry Ferenc

3 A szerző Boldogon született és 1934–1958-ig itt volt tanító, igazgatóhelyettes és népművelési felügyelő. Ma már nyugdíjas. (Szerk)